

КҮЧҮЛҮГ ХӨГЖҮЛДЕНИН ОН ЧЕДИ ЧЫЛДАРЫ

БҮГҮ ЧУРТТАРЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИН КОММУНИСТИК ПАРТИЯЗЫНЫН ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИН, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫН ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИН ОРГАНЫ

1925 чылда үндэснелеттиген

1961 ч. ОКТЯБРЬ 8 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 239 (5029).

Артаа 2 көп.

БӨГҮНГҮ ТЫВА

Совет Эвилелиниң составына Тываның эки-тура-биле кирип, оон эй националдыг улустарының улуг өг-бүдөлүгүн чурттап эгезденден бээр 17 чыл болуп турар. Октябрынын социалистик Улуг революциязының дорт салдары-биле Тывага национал хостаалгалыг революция тийгээни бээр бо чылын 40 чыл болган. Бо ийи төөгүлүг болуш-куннары бугу Тыва бөгүн демдег-леп турар. Оларга турсааткан байырлыг хуралдар дун Кызыл хоорайга болгаш районнар төптөрине болгулаан.

Устуне айтылган болушкуннары СЭКП-ниң XIII съездинин мырнай бүдүүнде демдегеп турар болганда съездеге күш-ажычы эки белектеринг ужуражыр дээр чонун бо хүнерде политиктиг улуг кеңүрүшкүгүн, ажыл-ишчи иден-кейин демдеглээр өөрүнчүг.

Тыва улус хосталганы, аас-кежиктиг чагай амдыралды, дег өргөилг чорукту улуг Ленинниң тургусканы Совет Эвилелиниң Коммунистик партиязының национал басмаканын ачыында, Совет Эвилелиниң бугу улустарының, ылаңгыя улуг орус улустун ас-сеткилдиг акы-дума дузалачызының түңдөндө чедип алган.

Социализмниң эң улуг чаалап алышыны — национал айт-ырынын шийитпирээни болур... Хей националдыг чангыс аай күрүне — Совет Социалистик Республиканын эвилелине ден өргөилг улустары эки-тура-биле каттышканы болгаш сырый каттыжышыны, күрүне ажыл-агый болгаш культу-ра тургузушкунуна оларның сырый кады амылдамалыгы, акы-дума найырлары, оларның экономика-зының болгаш культуразының чеченелишикни — ленинчи национал политиканын эң чугула түңкө-ли болур — деп СЭКП-ниң чаа Програмының телевиделинде айтып турар.

Чоокка чедир-ле үлетпур бүдүрүгелери ховар, көдө ажыл-агыйи хожулангай турган Тыва ам Россия Федерациязының сайырангай областарынын бирээни апарган. Съезди үеин эң-не чаа техника-биле чепсегенден хей-хей үлетпур бүдүрүгелери, транспорт организациялары областа ажылдап турар. Бүгү-өндө улуг-дуралдык «Тыва ко-балыт» болгаш «Тыва даг-дүг» комбинаттарынын тудулары ам чедип-канын чоруп турар болгаш олар чоокку чылдары ажылдап өгөдээр. Мал ажылынын продуктуларын обла-стын иштинге бүдүрүп кылар, обла-стын бүдүрүкчү күжүн моон соң-гаар улам көдүрөр талазы-биле ам-даа чаа-чаа бүдүрүгелери турар. Кызыл хоорай чанынга Улуг-Хемни кежилдир улуг көвүрүг тулар бол-гаш өске-даа аажок чугула айт-ы-лар шийитпиреттинип турар.

Областың мал, чер ажылының хөгжүдөли магалдыг. Быдларгай болгаш башкун амдыралдыг чоразан тывалар ам колхозтар, совхозтар тургузуп алган, оларны ажыл-агый, организас талазы-биле үргүчү бы-жылдап, өртем, техниканың чаа чедипкенини ажылдап, демниң-биле ажылдап, көдө ажыл-агый-ның хей-хей продуктуларын бүдү-рүп турар апарган. Таңдының бол-гаш өске-даа районнарынын ховула-рында карак четпес тараа шөдөр-инден күрүне шыгжамырыңче кирип турар муң-муң тонна тарааны, Бай-Тайганын болгаш өске-даа районна-рынын оларларында олттап чоруур муң-муң малдарын ам көргөш кан-чип магадавас боор! Ол дээрде Ле-нинниң кооператив планынын чедип-кениниг боттандырышынын, Тыванын колхозчуларынын, совхоз ажылчыларынын кызыл ажыл-кениниң чагай үрө-түнөли-дир. Самдар өгүн чагайдык туткан чылыг бажы-биле солуп алган, амдыралы үргүчү байып сегип, культурун турар тыва кижжи Ко-мунистик партиязы, Совет чааза, Тө-рөөн улуг чагай чүрү дөш бөгүн чоргаар-даа, сорукту-даа.

«Кызыл хоорайдан эгезээр район төптөрү, колхозтарынын, совхозта-рыны сууразы чылдыч-на сайырап, чагайдып турар. Ол ишкеш ам-ластын ажылчы чоннарынын ам-дыралынын материалдыг болгаш культуруг денден хунуң-не бе-ди-дурар.

Улус өөрдилгезинин, кадык кам-галанын талазы-биле чедип-кенин аажок улуг. Эңчи талазы-би-ле дөди өртемниг тыва кижилер чоокка чедир-ле кончуг ховар тур-ган болгай, ам ыңдыг тускай эр-темингаар чыл бүдүрү өвүдөп ту-рарына, чонун кадык дөш олар-ның кара-кызыл ажылынга Тыва-ның ажалчы чоннары дүрүм ёзу-гаар чоргаарынын турарлар.

Бо бугу болза Совет Эвилелиниң Коммунистик партиязынын Топ Ко-митетинин, Совет чазактын ала сагыш салышынынын, хүн бүрдө дузалачызынын ачыында чедип алдыган улуг чедипкенини-дир. Бициң чуртка коммунистик нийти-ледди тургузуурун чаа програм-манын боттандырыныга чогуур сал-ымшыкыны кирип төлөөдө ам-даа улуг болгаш харысгалалыг созула-галар Тыванын ажылчы чоннары-ның мурунда туруп турар. Тараа ажаап алышыкыны областа ам-даа доозубаан, мал кыштагалачынык-ыныга болгаш чере кышка беле-т-кеддер аажок оозум чоруп турар, күрүнеге сүт, эт салар талазы-би-ле социалистик хулаалар багай күөсеттинип турар. А партианың XIII съездинге чедир тос-ла хо-нуң артка. Устуне айтырылганы дүрген шийитпирээниче ам бүгү күжүвүстү мобилизастаар ужурап-тыс.

Немец өнүктөргө чүректин ханызындан байыр чедиргенини

СЭКП Топ Комитетинин Бирги Секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрушев, ССРЭ-ниң Дээди Советинин Президиумунун Даргазы Л. И. Брежнев Республиканы чараан хүндөдөн бээр 12 чыл болган ою-биле холбаштыр Герман Демократтыг Республиканын улуртукчулары Вальтер Ульбрихт, Отто Гротеволь, Иоганнес Дикман, Эрих Корренс оларга болгаш ГДР-ниң бугу ажылчы чоннарынга изиг байыр чедирген.

Байырлыг телеграммда онзаап демдегеп турары болза, улусчу эр-ге-чакырганын чылдарынын дургузу-нда ГДР-ниң ажылчы чоннары Герма-нияның Социалистик чангыс аай партиязының болгаш бодунуң ча-занын улуртуугазы-биле чораш экономиканың болгаш улустун чагай байдалының көдүрүшкүгүнө, на-ционал культураның хөгжүдөлине улуг чедипкенини чедип алган-нар. Делегейин социалистик систе-мазын чурттарынын сырый кады ажылдажылганы болгаш кайы-кайызынга дузалачызынга дааныш-шаан, ГДР-ниң чоңу социализмниң калбаа-биле тургузуурун созула-лары чедипкениниг шийитпирет тур-ар.

Амгы үеин эң чидик айтырын сонгааралдык чокка шийитпир-дээрин — герман тайбын керээзин чарары болгаш анаа үндөвлөөш Барыин Берлинде байдалы таа-рыштыр шийитпирээр дөш демиса-ге ГДР-ниң ажылчы чоннарынын күженишикенине совет улус бу-руну-биле каттыжып, ову дөдөп ту-рар болгаш ху керээ эң чоокку үе-чарынган турар дээрине бажы-мыс биле бүзүрөп турар дээрин теле-граммда чугаалап турар.

Н. С. Хрушев, Л. И. Брежнев социализм тургузушкунуна, улустар аразына тайбын болгаш демиса-ге дөш кады чорууду турар демиса-ге дөш чедипкенини моон сонгаар чедип аларын ГДР-ниң улуртукчулары-га болгаш республиканын ажылчы чоннарынга күөп турар.

(СЭТА).

Совет партия-чазак төлөөлери Берлинде чед берген

БЕРЛИН (СЭТА). СЭКП ТК-ның Президиум кежигүну, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы-ның Бирги ораалкчызы А. И. Мико-яна баштаган совет партия-ча-зак төлөөлери октябрь 6-да Бер-линде чед берген. Төлөөлөр Герман Демократтыг Республиканың 12 чыл оюнуң байырлааны киржирлер.

Шенефельд аэропортка А. И. Мико-яны болгаш ою-биле кады чедип келген төлөөлери ГСЧП ТК-ның бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне чө-вүлелиниң даргазы В. Ульбрихт бол-гаш ГДР-ниң өске-даа улуртукчула-ры уткуп алганар. Уткуп алганар-ны оюнуң байырлааны совет төлөөлери-нин чамдык СЭКП ТК-ның Президиум кежигүгүнө кандидат, ССРЭ-ниң ГДР-де элчини М. Г. Первухин, Германияда совет шериглер болуу-нун команданчакчызы, Совет Эвиле-линиң Маршалы И. С. Конев олар база бар турган.

Совет Эвилелиниң составына Тываның эки-тура-биле киргениниң 17 чыл оюн, Тываның национал-хосталгалыг революциязының 40 чылын бугу Тыва бөгүн демдегеп турар



Политиктиг демиселдин ареназынче үнгөш, коммунистерниң ленинчи партиязы делегейин кырынга революсучу марксизмниң тугун бедик көдүргөн. Марксизм-Ленинизм нийтиледди революсучу чуртталгалынын идея талазы-биле күчүлүг чепсээ апарган. Маркс — Энгельс — Ленинни өөредин улуртулга болдурбушаан, партия төөгүлүг хөгжүдөлиниң үе-чада бүрүзүнде бодунуң Программаларына эртем ёзугаар чогадып бижиттинген сорулгаларны шийтпир-леп турган.

СЭКП-ниң Программанын төлөвилелинде.

Күрүне шыгжамырынга

	Күрүнеге сатканы (пуд-биле)	
Октябрь 5-те		Октябрь 6-да
Область	139.200	131.900
Оң иштинде:		
Колхозтар	53.739	52.800
Совхозтар	85.461	79.100

Тараа белеткелиниң хүн демдеглели

Октябрь 6-га чедир областың тараажылары 6 миллион 154 муң 100 пуд тарааны күрүнеге сатып, күрүне шыгжамырынга тараа киндер хулаалганын 92,6 хуу күөсеткен. Ол болза эртен чылдың чогуур үезинге денээр 2 миллион 868 муң 200 пуд хей болуп турар.

Коммунистик партияның XIII съездин азыттынар хүн улам чок-шупап олурар. Көдө ажыл-агый-ның ажыл-ишчилери съездинин азыттынарына чедир улам эки ажылдаар, күш-ажылчы тийгелдер-биле партиянын төөгүлүг съез-динин уткуру дөш чүтүлдүг ажыл-дап турар. Оң учурунда Тыванын тараажылары Төрөөн чурттуң шы-гжамырынга тараа киририн хүн бү-рдө көвүдөдип турар.

Областың колхозтары болгаш сов-хозтары октябрь 6-да күрүне шы-гжамырынга 131.900 пуд тарааны урган.

Ол хүн күрүне шыгжамырынга 43.500 пуд тарааны дузаган, Чөөн-Хемчик районнуң тараажыла-ры тараа белеткелдеринин талазы-биле онза эки ажылдаан. Ол чо-бон көвүдөдип турар.

рүк районга күрүнеге тараа сазар хулаалганын 111,2 хуу күөседир арганы берген.

Улуг-Хем районнуң колхозтары болгаш совхозтары күрүне шыгжа-мырыңче тараа өөртүр талазы-биле темпизин кошкотпайн турар. Улуг-Хемниң тараажылары октябрь 6-да тараа хулаап алып черлерге 41.000 пуд тарааны чедирип, тараа сазар хулаалганын 99,5 хуу күөседирин чедип алган.

Бий-Хем районнуң тараажылары күрүнеге тараа сазарынын темпизин хүн бүрдө өөртүрүп турар. Олар октябрь 6-да 10.600 пуд тарааны Тураннын тараа хулаап алып чер-инге дүжааган, тараа белеткелде-ринин талазы-биле күрүне мурун-га хулаалганын 93,1 хуу күөсеткен.

Тываның көдө ажыл-агыйи дур-жуга станциязы ол хүн күрүнеге тараа сазар хулаалганын 112,9 хуу күөсеткен.

Областын көдө ажыл-агыйиңың ажыл-ишчилери Төрөөн чуртка бо чылыг 6,4 миллион пуд та-раа бээр деп социалистик хулаал-гының күөсүдөлиниң дугайын пар-тияга болгаш чазакка чоокку хүн-неде рапорттаар.

Ынчаарга тараа белеткелдеринин планын амга чедир чугаа 66,6 хуу күөседип, областын бугу совхозта-рынын куудурунда чоруп турар «Загес» совхозтун директору эш Балабанов областа рапорттаар хүнде чүгү чугаалаары? Күрүнеге тараа сазар хулаалганын күөсүдөдөш ка-жан чедип алып деп болуп тура-ры? Бо совхоз тараа белеткелдер-инин талазы-биле эң шийитпирелг хемчег ап турган, хожудаашкынан уштунуп, тараа белеткелдеринин мурунакчыларына денешир үе кел-ген.

Көдө ажыл-агыйи чылы улава-доостур. Шаг-үе манава. Оң бил-диртпейн эрте бээр. Ам чангыс-ла дүжүт ажаап алышыкыны-биле хал-бактанчып турар аргажок. Ою-биле кады сонгааралдык чокка шийит-пирээр өске чугула ажылдар бар. Ынчаган ажыл-агыйи бүрүзү ажаап алышыкыны дүрген доозуп, дара-зында кылар ажылдары организасты шийитпирээр ужурап.

Көдө ажыл-агыйиңың ажыл-и-шчилери! Тараа дөш шийитпирелг үе-чаданы организастыг чорууп, бүрүнеге тараа сазар хулаалганын Төрөөн чурттуң мурунга алдарымы-биле күөсүдөдүрүңер!

Бедик дүжүттеринин дээжилери

Бициң областың колхозтарына болгаш совхозтарына чеди чылдың үш дугаар дүжүдү чагай болган. Чоокта чаа областын X партия кон-ференциязы болуп эрттип турда, областың национал хөгжүм-иш те-атрынын залына көдө ажыл-агыйи культузаларының эң дээр дүжүт-теринин дээжилерин деген көргө-кени оң тодаргай барымдааны бо-зур.

Залдын бир булуңуна областын совхозтарынын, колхозтарынын чам-дык кукурузачыларынын бо чылын өөртүргөн кукурузанын ногаан мас-сазынын бедик дүжүттерин дегээни солуп болган. Оларнын чамдыкы үш метр болгаш ою-лаа бедип ту-рар. Оларнын аразында «Межегей» совхозтун сурагалыг кукурузачыны Пикало 116 га черин гектар бүрү-зүндө 330 центнерин алганын ында бир шарыг ногаан массада тай-лыбыр бижикте көргөсөн.

Оң удамынга «Кызыл партизан» сов-хозтуң сурагалыг кукурузачыны Фе-досеево кирип турар. Ол бодунуң участвогун гектар бүрүзүндө 619 центнер ногаан массаны алган. Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттың колхозчуңу кукурузачылары 350 га шөдүр гектар бүрүзүндө 360 центнер дүжүттү алган. Таңды-ның сортучастогунга өөртүргөн ку-курузаның гектар бүрүзүндө 460 центнер дүжүт алдыган. Ою инай Каз-Хем районнуң «Октябрь 30 чы-лы», Чөөн-Хемчик, районнуң Ленин аттың колхозтарына болгаш «Сут-Хөл», «УТКА 25 чылы» совхозтар-га кукурузанын гектар бүрүзүндө 310—350 центнер дүжүттү алды-ганын көргөсөн.

Колхозтарда, совхозтарда бо ыш-каш бедик дүжүттү өөртүргөн куку-рузачылар азөөш өвөс. Ынчалза-даа кол мал чеди культу-ра болур кукурузаны чамдык ажыл-агыйларда чедир үнөпө көрбөй, оңу тарып өөртүргөн ёзу барымда-лап турарында олар эң чывыс дү-жүттү алдынып турар. Оң хула-алынан областа кукурузанын ногаан массанын ортумак дүжүдүнүң кү-дү болуп турары оң.

Залдын бир талазында кызыл-та-стын, чинге-тараанын, чумизанын болгаш өске-даа культузаларын дээр дүжүттү деген көргөсөн. Ында Бай-Тайга районнуң «Мур-накчы» колхозу кызыл-тастың «Московская-18» деп сорттун 60 ганы тараап, гектар бүрүзүндө 35 центнер дүжүттү алганын көргө-сөн. Ол районнуң «Төдөн» совхозу-на кызыл-тастың «Альбидум» деп сорттун гектардан ортумак дүжү-дү 24 центнер, Бий-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунга «Лютесценс» деп сорттун — 25,4 центнер, Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунга «Мильтурм — 553» деп сорттун — 29 центнер, Тыванын көдө ажыл-агыйи дуржу-га станциязынга «Скала» деп сорт-тун — 30 центнер, Таңдынын сор-ту частогунга «Харьковская — 46» деп

сорттун ортумак дүжүдү 29,2 цент-нер болган. «УТКА 25 чылы» совхозка чинге-тараанын «Долинская-12», «Ме-жегей» совхозка «Донин» деп сор-тары чамдык участвотарын гектар бүрүзүндө 21—24 центнер дүжү-ттү берген. Чөөн-Хемчик районнуң сортучастогунга чумизаның «Мос-ковская-4» деп сорттун гектар бүрүзүндө 127 центнер ногаан массанын дүжүдү алдыган. Дур-жуга станциязында мал чеди бо-лынын гектар бүрүзүндө 20 цент-нер үезинин, 240 центнер ногаан массаны алганын черле эки дүжүт деп санаар алаар.

Чигир сөйлээме бициң областа чаа культура. Ындык болза-даа оңу тарып өөртүргөн шайтайгы чы-лында чамдык ажыл-агыйлар багай өвөс дүжүттү алганын дегээни көргүзүп турар. Чажээ, «Межегей» совхозтун эш Ермолаев бригадир-лөөн № 3 бригаданын 6 га чигир сөйлээми тараан. Гектар бүрүзү-ндө оң дамыл-кемжи 183 центнер, бүрүзү 156 центнер болган. Ол ыш-каш Каз-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы», Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттың колхозтары болгаш «УТКА 25 чылы» совхоз чигир сөйл-ээмиң чагай дүжүттү алган. Моон ап көргө, бир өвөс бо культу-раны ажыл-агыйи ёзу-биле холга ап, агроцехтиг негеддерини сагым болза областың шөдөрине оңу чуга өөртүрүп алып өвөс, харын эки дүжүттү ап болурунун барым-даанын бо чижектер бадыткап ту-рар-дыр.

Бартофельдин, ногаа, бахча культу-раларын чамдык сорттарынын дээр дүжүттү дээжилерин дег-ген салганы конференциянын кир-жилчилерине сонурганчы болган. Бий-Хем районнуң «Кызыл тара-ачын» колхозунга бартофельдин «Межевист» деп сорттун гектардан ортумак дүжүдү 150 центнер, «Ермак» деп сорттун — 342 центнер болган. Дегээне салган капуста-ларын улуг чагайы магалыг. Оларнын аразында дуржуга стан-циязын мал чеминеге тараан ка-пустанын гектардан ортумак дүжү-дү 360 центнер, Бай-Тайганың «Мурунакчы» колхозтун аш-кем-ге тараан капустанын дүжүдү 280 центнер болган. Каз-Хем ра-йонда «Октябрь 30 чылы» колхозка арбузтун ортумак дүжүдү 105 цент-нер. Чамдык ажыл-агыйлардан кел-ген тыкваларын, морковтарын, помидорларын ында база деген көр-гөсөн.

Көдө ажыл-агыйи культузалары-ның бо ышкаш бедик дүжүттү өөртү-рүгөн кукурузанын ногаан областа хей дээр билдинер. Дүжүт талазы-биле мурунакчы ажыл-агый-ларын азы оларын канды-бир участвотарынын ап турар дүжүттө-р областын алган социалистик ху-лаалгелеринин денеленден алып турарын бо чижектер көргүзүп ту-рар-дыр.

Л. МОҢГУШ.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Дуун, октябрь 7-де областын хөгжүм-иш театры-на ССРЭ-ниң составына Тыванын киргениниң 17 чыл оюнга болгаш национал-хосталгалыг революциязының 40 чыл оюнга турсааткан Кызыл хоорайнын хей-пийитизинин төлөөлөгилеринин байырлыг хуралы бол-ган. Анаа областын районнарында келген төлөөлөгил-лер база олуршканнар.

Байырлыг хуралды ажылчы чоннар депутаттары-ның област Советинин даргазы эш М. К. Мендеев ажиткан.

Фото Д. Черновтуу.



СЭКП ТК-ның Президиум кежигүну, РСФСР-ниң Министрлер Чөвү-лелиниң Даргазы Дмитрий Степанович Полянский бо чылдың август ай-да Тывага чоразан. Областың колхозтарына болгаш совхозтарына ол баргылап, көдө ажыл-агыйиңың мурунакчылары-биле ужуражып, хей үнеин сүмөлери берген.

ЧУРУНКА: Эш Д. С. Полянский (оң талазындан үш дугаарында) бол-гаш СЭКП обкомунун бирги секретары эш С. К. Тона (солгай талазы бе-тинде) оларның Таңды районунун механизаторлары-биле чугаалажып олары.

Дүрген чоруктуг тракторлар

ХАРЬКОВ. (СЭТА). Чыл бурунгаар Харьковтун трактор заводу илчирбелги, дүрген чоруктуг «Т-75» деп тракторну бүдүрүп эгелээ. Ол машина мурнундагы «ДТ-54» деп тракторну солаан.

Харьковчулар чуртта бир-ле дугаар ындыг күчүлү машинаны шынгадып алганнар. Бо үенин дүргүзүндө чурттун көдөзө ажил-агылы «Т-15» деп он-он мун тракторларны алган. Оон күчүзү мурнундагы «ДТ-54» деп трактордан 21 аът күжү улуг болуп турар.

Партиянын XXII съездинин төлөптүг уткуур дээш чарышпышаан, ол бүдүрүлгенин коллективин пландан дашкаар чүсчүс ындыг машиналарны бүдүрүп үндүргөн.

Трактор тудукчулары съезд мурнуу чарынын хүлээлгелерин база алдарлымы-биле күөсүдип, бедик бүдүрүкчүлүг, дүргүлүг «Т-125» деп тракторнун дуржулга хевирин чуртка бергенер, оок күчүзү—130 аът күжү болуп турар.

Мурнакчы



Улуг-Хем районун «Чодура» колхозунун ховуларында тараа ажап алымышкын дүрген дозар дээш демисел чоруп турар. Колхоздун мурнакчы комбайнерлери Н. Ноговцин, Н. Кара-оол олар аждын нормазын хүн бүрүзүндө 120—130 хуу күөсүдип турарлар.

Чурукта: Н. Ноговцин.
Фото С. Фоминистовтуу.

Чаа өөредилге чылында

Бо чылын партия чырымышкынын чектинге чаа өөредилге чылы совет улустун амыдыралында улуг болушкун болур СЭКП-нин XXII съездин-биле холбаштыр эгелеп турар.

Партия болгаш комсомол чырымышкынын бүгү амыдыралында улуг болушкун болур СЭКП-нин XXII съездин-биле холбаштыр эгелеп турар. Ол документалары өренер бөлүмүрге политикээлерин илей-теоретиктик деңгээли белдип, коммунисттерин, комсомолчуларын, партия бөлүмүнүн аверстерин илей талазы-биле каналымышкын улам экижирери белдирет.

Бо чылын политөөредилге кичээлдеринге эки организация кирер дээш, партиянын эге организациялары чаа өөредилге чылында белетке талазы-биле элден боттук аяктарын кылганнар.

СЭКП райкомунун пропаганда болгаш агитация кидининин активтеринин дузамы-биле партия организацияларынын секретарлары политбөлүмүрүн ай-шаанда тургузуп, дынакчыларын ишти болгаш политиктик билининн хирезин база оларнын күөдүн барымдаалап тургаш, өөредилгенин хевирлерин таарыштырып тургусаннар.

Кичээлдерге, коммунал туугу болгаш хандырылган конторазыны, колхозтар аразынын туугу организацианын чынында бөлүмүрге туугуну экономикаын өренер. Район эмнегелерин коллективте марксизм философиянын (төүгү материализм) өренер талазы-биле теоретиктик семинар тургусан. Эмнегеленин ортумак билангаш аякдакчылары СЭКП төгүзүн (октябрь үезинин соондан) тургучулар.

Районун улуттук комбинатынын аякдакчы, албан-ажакчылары социализм улуттук бүдүрүлгелеринин экономикаын тургузуп өренерлер. Оон ынап, «Сельхозтехника» ийи район салбырын аякдакчылары көдө ажил-агылы экономика, районун салып болгаш саналга аякдакчылары—салып экономика, райууском чынында бөлүмүнүн дынакчылары—марксизм-ленинниин үнденинерин, шагалазын район салбырын аякдакчылары—СЭКП төгүзүн (ийги кезин), харызса аякдакчылары—агар политиканы өренер деп шийттирлен алганнар.

Районун колхозтарында агар политика бөлүмү тургусан «Коммунизмге орук» колхозтан өөредилгеге көдө ажил-агынын экономикаын өренер талазы-биле бөлүмүр аякдакчылар «Бурдугаар» колхозта ындыг бөлүмүнүн орус, тыва бөлүктөргө ийи кылдыр тургусан.

Школазынын башкылары колдууда Мазаренковун, Крусакянын, Балининин өзү оор салгакчыларын кол коммунисттик кичизингелерин талазы-биле номнары өренерлер.

Районун улуттук активинге, колхозтар даргааларына болгаш көдө ажил-агынын тускай эртемчилерине көдө ажил-агынын толдаргай экономикаын өренер талазы-биле бөлүмүн СЭКП-ниң райкомунун чынында тургусан.

Чаа өөредилге чылында партия чырымышкынын чектинге 36 ийи-бүрү бөлүмүр болгаш ийи теоретиктик семинарлар аякдакчылар. Өренер дээш бөлүмүрге болгаш семинарларга 608 дынакчылар бижиткен. Бо чылын дынакчыларын саны эрткен чылдан 100 кизи көвүдөн. Ол болза маркс-

исчи-ленинчи теорияны өренеринг ылангыча партия кезингүнү эвертерин улуг сонургалдын чугаалап турар-дыр.

Оон анында, комсомолдун политикээлеринде 14 ийи-бүрү бөлүмүрүн тургусан, ында өренер дээш 281 комсомолчулар болган 53 аныктар бижиткенер. Политикээ-биле чаа өөредилге чылында районга чүгө политикээлерин бөлүмүрүнине 932 кижилер боттарынын теоретиктик деңгээли белдип өренерлер.

Политиктик өөредилгенин бир кол хевир болза бот өөредилге болур. Районга хууда планы-биле 32 комсомол боттарынын теоретиктик билининн деңгээли белдип өренерлер. Чурттун дээш болгаш ортумак өөредилге черлерине заочно 45 кижилер өренер.

Политөөредилге бөлүмүрүнүн үзүткелинин чок эки аякдакчылары политикээлеринин составындагы дыка хамарларынын дуржулга көргүчү турар. Ийчанаган партия эге организацияларынын секретарлары бөлүмүрүн тургузуда боттарынын кичээлдерин пропагандаларын шийли ап, оларнын аякдакчыларын база политиктик, билининн хирезин барымдаалап таарыштыр тургусаннар.

Ол хей-ниинини харызсаган аякдакчылар бо чылын бисте колдуунда улуг практика дуржулганын болгаш ийи билин база теоретиктик деңгээл чечир кижилерин кичирген. Чизээ, районун улуттук комбинатынын чынында улуттук экономикаын өренер талазы-биле бөлүмүнү беш чыл пропагандист штаттыг дуржулганын пропагандист Ш. Савкин улуттук турар, шагалазын район салбырын СЭКП төгүзүн өренер бөлүмүнү, ол салбырын даргазы, пропагандист улуг штаттын эш Т. Базан улуттук турар. «Ленин орук» колхозтун сүт-баран фермазында агар политика бөлүмүн 10 аяк чыл пропагандист штаттын башкы Монгуш Шымыраа улуттук болгаш оон-ла өөскөлөр.

Депштитирген пропагандисттерин ишинде 16 кизи дээш болгаш дооспан дээш эртемниг, 20 кизи ортумак эртемниг болуп турар.

Партия чырымышкынын чектинге пропагандалар аякдакчылар турарларын ишинде партия, совет аякдакчылары 14 кизи, башкылар 13 кизи, көдө ажил-агынын тускай эртемнигери 4 кизи, өөскөлөр инженер-техниктиг болгаш медицина аякдакчылары бар.

Чаа өөредилге чылында партия чырымышкынын район төгүзүн организациаларына болгаш бүдүрүлгелерине октябрь 1-де эгелээ.

Политбөлүмүрге болгаш теоретик семинарларга кичээлдер өөредилге чылынын эгенден боттарынын кол программаларын боттуур болур, а СЭКП-ниң XXII съездинин соонда шупту бөлүмүрге съездин материалдарын өренеринге кирерлер.

Партия болгаш комсомол чырымышкынын эртен чында болуп турган өөредилгени амдыралы-биле холбаштырбас, кыры-биле өреней-деп эрттир чоруктары партия болгаш комсомол эге организациалары моон сонгаар болдурбас ужурайт.

Н. БОЛОТОВ,
СЭКП-ниң Баа-Хем райкомунун пропаганда болгаш агитация кидининин эргелесининин ораласчыны.

Хүт ужарын эрткен

Тыванын хемчилери күчүлүг Енисейниң суг орун тургуштуу-биле шийткенди ап турарлар. «Тываның флотилиянын» суднолары Би-Хемниң эгелен баткан бажычкы улам ханылап бар чыдар. Чоокта чаа 20 тонна аяк кыпар-чаар материалдар чүдүргөн баржа сөөрткен «Лесосибирск» деп теплоход эртери берге Хүт ужарын чедишикенин эрткен. Теплоходтун Хүт ужарын эртерин Утү-Енисейниң аякдакчы Иванович Ловейкин билишин-биле башкарып эрттирген.

Капитан Василий Васильевич Момкин удуртка «МВБ-157» бус-сир теплоход бо хуунерде Хүт ужарында чедер лей берген. Бо теплоходтун сөөртүп чорууру баржада Улуг-Хем улуу ажил-агы чедишикенин улаш чоттарында аякдап турар кизилерге хергелээр аш-чемин сөөртүп бар чоруур.

Октябрь 3-те «Городок» деп болу чоруур баржа Кызылдан база үнүскен. Бо баржа Сынтыг-Хемге чедир 15 тонна аяк далганны чедирер. «Городок»-биле кады нефть чүдүргөн «БМР-90» деп ийи катерлер база үнүскен.

План күүсеттинмээн

«Шекпээр» совхоз (директору В. М. Коблов) бо чылын сизген белеткеленин планын чүгө 62,4 хуу, сясос салыр планын чүгө 58,3 хуу күөсеткен. А совхозтун девискээринге сизген кончук эбек үнгөн. Аякдагыла, Акта, Алашта, Эгелдейде кезип ал болур сизген хей. Кыш кел чыдыра мал чеминиң белеткелени күөсү үенин эске аякдакчы-биле чергелештир организастап чорутпааны кончук четес.

Совхозтун Аякдагы, Ден-Тереин, Биче-Тей салбыралынын чок-кавызында белеткелетинге сизгенеринд кажалары амыгаа чедир кылдырмааны-биле ол сизгенери малга саза бастырып, төчөгелдип чидиртип турап. Оода-за белеткел алган сизгени малга элекке чидиртп дээш салбырлар эргелесчилери Минчаа, Дөмүр-оол, Сүрүн олар дарым хемчег алыры негетинип турар.

М. ЧУЛДУМ.

УЛУГ ПЕРСПЕКТИВАЛАР ДУГАЙЫНДА БОДАЛДАР

Тыва областың хөгжүлдезинге хамаарыштыр

Совет Эвилелинин хей националдыг улустарынын найыралдыг өгбүдэсинин составында Тыва область бактап киргенинен бээр чүгө 17 чыл болуп турар. Бо кыска үенин дүргүзүндө күш-ажылыч тыва улус Коммунисттик партиянын болгаш Совет чазактын хүн бүрүдөгү улуг сагыш салымышкынын ачылында анык областын экономикаын болгаш чонуну культуразынын денгээли кайгамчык дүрген белиткен.

Областың девискээринде чаа-чаа суурлар тургустунулаан, колхозтарда, совхозтарда болгаш хоорайларда клубтар, библиотекалар, эмнеге салбырлары, школалар, магазиннер чыл келген тудум-на улам көвүдөп турар. Областың төвү Кызыл хоорай ап мырнай таңыттымас кылдыр өзүп улгатаан, хей каыт дегем, улуг бажынардыг, чагайжыттыган, ногаачтыттыган анык хоорай аларган. Автомобиль болгаш агаар транспорту, электричество, радио областын эй мраккы бүдүрүлгенине безин чанчык болган чүгө аларган. Областың көдөзө ажил-агылы күчүлүг чаа техника-нык болбаарындай дөжлөкчү-биле бүдүрүп чепсегелеттинген. оон амызындал болгаш чер болгаш мал аякды бурунгаар улуг бажынык кылган.

Улуттунун баштайгы сууру областа тургустунуп келген. Автоселте завод, Кызылдың бус-турбин а электри станциясы, алгы-кешшмокат заводу, даарыныга комбинаты, пиво, сүт, хлеб заводтары боттарынын продукцияларын берип турар. Хемүр даш тывамы дүрген темпийли сайырап турар. Ол шыкаш тыва чонуну культура денгээли болгаш чаагы чорук кайгамчык шалыкын көдүртүп турар.

Бо чүгө Тыва областың хөгжүдэзинин моон сонгаары перспективаларын дугайында чугаалак-саан болганымда, анык областың ажил-агылы болгаш культура тургузушкунуна чедиш алдынан улуг чедишикенин, өөрүчүгү чаар-тыгаларын шуптузун санаары чүгүзө эвес боор.

Тыва автономнуг областың экономикаын моон сонгаар Красноярск крайның хөгжүдэзинин перспективалары-биле смирый холбаштып хөгжүрү чугаажок болганда, ол дегем, байлаа крайның амыг болгаш келир эезин тыва ноумчуларга сонургалдып дынакчылай-дыр мен. География талазы-биле Красноярск край кончук таарымчалыг турштуу эзелен турар. Казар байлактар-биле край деңиз байлак. Хемүр даштын, алюминий, демір, чес, никель, коргулчун, цинк, титан, молибден, кобальт, алдын, мөңгүн, платина рудаларынын эгертеринге кураалыраар крайның девискээринде чымып турар. Тудук материалдары бүдүрүлгенин чиг-эиниң бүтү-ле хевирлери «дой-доураа, марган, чургай дажы, даг дугу, гипс, алазин, гранит, цемент, база шил болгаш өөскө-даа чүдүрер кылдыр чиг-өттерин кураалыраар ол крайда мөңгөйттинген.

Совет Эвилелинде бүгү арга-ыш кураалыраарынын 20 хуузу Красноярск крайга хамаарып, а крайның энергетика кураалыраарын кизи санап-даа четес.

Амыг үде крайга 11379 улуттук бүдүрүлгелер аякдап турар, оларын ишинде 1119 бүдүрүлгелер бүтү эвеле улуг-улазын болуп турар. Нити продукция бүдүрүп үндүрер талазы-биле Красноярск край Сибирдей болгаш Иракы Чөн чүкте бирге чедер турар. Крайның улуттук бүдүрүлгелерин продукция чүгө Совет Эвилелинде эвес, а даштын чурттарда безин эки билдинир. Көвүртү тургузуп күчүлү краннар, тараа комбайнары, хем парохотлары, саазы, шуугай, кышымал торгулар, синтетиктиг катуук, автомашина дугулары, телевиозорлар, хем болгаш килес индиктер, яны-бүрү консервалар, пестазы болгаш өөскө-даа продукцияларын крайның бүдүрүлгелери берип турар.

Чөн Сибирдей девискээринин 33 хуузу, бүгү чурттагы чоунуун 38 хуузу, көдөзө ажил-агылы бүдүрүлгенин 50 хуузу, капитал салымшынарынын 46 хуузу, тараа бүдүрүлгенин 48 хуузу, элтиң—39, сүттүң—43, саргажын—44, ногааларынын—42 хуузу Красноярск крайга хамаарып.

Энергетиктиг кураалыраарын хей хемчээдери, транспорт харызсааларынын бедик хөгжүдэин болгаш сайыраңгай көдөзө ажил-агылы крайның моон сонгаары бүтү талазы, шалыкын хөгжүдэинге тергенин таарымчалыг байдаларын тургузуп турар.

Делегейде эң улуг күчүлүг болур Красноярск ГЭС-тин тудуу хай-нымышкынын чоруттугун турар. Оң бирги ээлчээ 1965 чылда аякдагыла кирер, а 1966 чылда Красно-

Кукурузачыларнын чедишикени

«Межегей» совхозтун ажил-шичилери бо чылын тарыкта шилдеринин структуразын эде көрүп, чамас дүжүттүгө чамас чылдың сизгенерин оонунга кукурузачы хейу-биле тараан. 1175 га кукурузачы эки ажиллап олган черге бедик пиротехниктиг хуусада олурткан.

Мал чечи өстүрерин дуржулгалыг механизаторлар Петр Пискало, Владимир Цылушев, Павел Николаев, Юрий Тресубов оларга бандыраан. Механизаторлар чад дүргүзүндө одуруулар аразынын сайыраңгайлыгын чорудуп, үнүштери минералдыг чемшикчилер-биле чемшери, сагын чок-ваангыр ажилдаанынын түнчелинде эки дүжүт үнгөн.

Оон түнчелинде совхоз 15 муң тонна кукурузачы сизилүүн салган. Тускай эртемчилеринин санаалын дүзүр алдыра, совхозта бар ижекке 20 тонна, төрүүр халап бүрүзүңгө 6 тонна, бир койга-ар 200 га кукурузачы сизилүү омаажып турар.

Кукурузачы өстүреринге кукурузачы Петр Пискало бодунуң дуржулгалыг Владимир Цылушев-биле эки ажилдаан. Оларга быжымдала 316 га черин бир бажындаан 500 центнер ногаан массак, а 110 га бүрүзүңгө 730 центнер ногаан массакны алаан.

ирск ГЭС долу күчүзү-биле аякдакчы, 5 миллион киловатт энергияны берип эгелээр.

Назаровск ГЭС-тиң бирги ээлчээ аякдагыла кирген болгаш крайның улуттук бүдүрүлгелеринге, чаа тудуларынга электри энергиянын берип эгелээр. Крайның сонгу талазында Хандай ГЭС-тин тудуу чоокку үде эгелээр. Ол электростанция Норильскиниң заг-металлургия комбинатын, Игарга хоорайнын хем транспортун энергия-биле хандыраар.

1962 чылда Красноярскинин алюминий заводу улуттук продукциянын берип эгелээр, ол шыкаш Ачинскиниң цемент заводу, Кызыл-де машина тудуунун бөлүк заводтары тургустунуп турар. Шил-шаазы бүдүрүп заводту Уяр хоорайга, Абакан чоогунга өнүгү металлургия болбаарыраар заводту, Енисей-Маклаков ийи ажил-агылына шуугай заводу, саазы-целлюлоза комбинатын, бажынар тудуунун комбинатын комплекслик тудуу чоокку чылдарын планында көрдүнгөн.

Крайның аш-чөм улуттунун бүдүрүлгелеринге чоокку чылдарда элт болбаарыраар 5 комбинаттар, саржа болгаш быштак бүдүрер 16 заводтар, чиги кылы 2 заводтар, консерв болгаш кондитер кылмаалар бүдүрүлгенин фабрикалары, он аяк күчүлүг соодукчулар немей тургустунуп турар.

Калбак хергелгелдин бараннарын бүдүрүлгенин крайда улам-на өзүп турар. Шекпен-камовель комбинаты, пестазы, индиктер, нейлон тоннар бүдүрер фабрикалар, алгы заводу, пластмасса эт-херекселдер бүдүрер завод, килес-фетр фабриказы болгаш өөскө-даа чаа бүдүрүлгелер 1965 чылга чедир аякдагыла кирген турар.

Крайның улут-улуг энергетика төптүрүндө чаа тудуларга, улуттук бүдүрүлгелерге, хоорайларга, көдөзө ажил-агылы районнарга бедик вольтуулуг электри шугумнаже бедик вольтуулуг электри шугумнаже чорудуп турар. Чүгө 1965 чылга чедир безин 10 муң аяк километр узун, бедик вольтуулуг электри шугумун тургузары чеди чык планында көрдүнгөн.

Улуттунун чаа тургустунуп турар тыптеринге Абакан-Тайшет, Ачинск-Маклаков, Реметы-Богучаны болгаш өөскө-даа демір орук шугумнарын чорудуп турар.

Чаа автомобиль оруктары, хем парохоттарынын чыл санаында улам көвүдөп турары, амыг үениң күчүлүг дайнер-самолеттарынын калбаа-биле аякдагыла эгелээни—бо бүтү чүдүрер крайның транспортунун хөгжүдэин улам шалыкчылып, бүдүрүлгелер күштерин өстүрүлгени идиши берип турар.

Красноярск край — кур болгаш куруккан черлерин аякдагыла шийткелеринин бөлүгү ораны. 1954 чылдан 1960 чылга чедир крайга 1260 муң гектар кур черлер шийткелеттинген. Агротехника эртемниин чаа чедишикенин көдөзө ажил-агынын комплекслик механизация-биле холбаштырып турган крайга чоокку чылдарда тараа бүдүрүлгени 57 хуу, элтиң—95 хуу, сүттүн—67 хуу, дүлктүн—97 хуу, картофель болгаш ногааларын бүдүрүлгени 2 каттап көвүдөлдү, база малдың баш санын 1,6 каттап өстүрер планда көрдүнгөн. Бо улуг сорулгаар амдыралга чедишикенин боттанып турарын демгелээр өөрүчүгү.

Чеди чыл планынын күөсүлөдөини түнчелинде Богучан, Реметы, Гүлү, Бритово болгаш өөскө-даа элөөн кал чаа хоорайлар крайның картазына тыптып келир. Ол шыкаш Кызыл, Ачинск, Абакан, Черногор, Минусинск хоорайлар бо чеди чылда хемчээлинин болгаш чурттагы чылдарынын санаынын талазы-биле дыка улгалаыр.

Бис маңа чүгө 1965 чылга чедир перспективаларын сайтарып берүвүзө, а оон сөөлүндө 10 чылдарын перспективаларын шынап-ла калгамчы өндүр чагай. Мыңа автотоматтыттыган он-он заводтар, фабрикалар, деңиз улуг күчүлүг электростанциялар, чаа-чаа шахталар, рудниктер дээш черле чүгү чок дээр.

Тываның энергетика баазанын тургузарынын аитырын база моон сонгаарынын өң чүгөдө аитырып болуп турар. Оун шийттирээринге амыг үде үш кол улагынымыннар бар. Бирээде, Кызылдың, база «Тыва вольтуулуг» Тыва заг-дугу комбинаттарынын электростанцияларын катыштырып турар энергетика системанын тургузар. Ол чорук районнарда амыг үде аякдагыла турар хей санаыг, үтүрчөк болгаш экономика талазы-биле аяк чок электростанцияларын чок болдуур болгаш областың улус ажил-агыныга электри энергиянын бир дески аякдап болуу арганы бээр. Ийги улагынымында Абакан—Ал-Довурак чазалыг орук тудуу доозулгени сөөлүндө ол-ла орукту унаштыр Кызыл-Маалыкка чедир бедик вольтуулуг электри шугуму тургусам, ол шугуму Сибирейниң ам тургустунуп турар айти энергетика системанын каттыштырары көрдүнгөн. Бо болза амыг үде шийттирлесе чогуур, сонгаарлаткымас аитыры дээрин демгелээр керек.

Тываның энергетика баазанын тургузарынын үшкү улагынымын—Би-Хемниң энергетика кураалыраарын шийткелди аякдагыла турар. Бо дээрде элөөн мраккы, 1970 чылдан сонгаар эгелээр перспективалары Устүтү Енисейни шийткелдеринин бирги баазыны Севи ГЭС-тин тудуундан эгелээр.

Областың экономика хөгжүдэинге улуг рольду келир үде энергетиканын деңизин улуг төү—Сага ГЭС ойнаары чугаажок. Оон тудуун 1964 чылда эгелээр планда көрдүнгөн.

Сага ГЭС-тиң тудуу аякдагыла кирген сөөлүндө Тываже чик өртектеги электри энергияны дамчалаарынын хемчээли кылмагар чок өөр болгаш областың Енисей уну-биле тереп сүт оруктуг болур. Оон түнчелинде Тыва область бедик сайыраңгай автомобиль транспорту-биле чергелештир, демір орук болгаш сүт транспорту-биле база хандырткынар. Областың эбек бойдуу байлактарын чурттун улус ажил-агыныга калбаа-биле аякдагыла турар бо бүтү чүдүрер дыка улуг идиши бээр. Чүгө дээрге, транспорт харызсааларын хөгжүдэин-биле холбаштыр Улуг-Хем хемүр даш бассейнинин бедик шынарыг, кокс кылдыр хемүр дажын металлургияга аякдагыла, база арга-ыштын кураалыраарын Красноярск крайның химия, пестазы, саазын, улуттунун чиг-эди болдуурларынын агарлары туруп келир.

Чурттун чөн талазыга тургустунуп үшкү металлургия баазанын баштайгы ээлчеге Тыванын кокс кылдыр хемүр дажында чылда 1,5 миллион тоннамы аякдагыла планнаттынып турар. Оон сөөлүндө, 1980 чылдар үезинде Тываның хемүр дажына металлургия улуттунун хергелелери чылда 3—4 миллион тонна чедир эер.

Чоокку чылдарда безин областын иштинде хергелелерге чыл бүрүдө 1 миллион кубометр ыш негетти берип алаар. Ол чорук областын бедиктелин болгаш дилеге яш материалдары бүдүрүлгенин үнденин-биле чаартып организастарын негеп турар. Ийи дилдер ийи заводтары, бажынар тудуларынын чылда 200 муң дөрбөлчө метр чурттага шөлү кылдыр бүдүрүлгелер комбинатын тургузары областын перспективтиг планында көрдүнгөн.

Ийи улуттунун хөгжүдэин-биле холбаштыр областын химия улуттунун, саазын, пестазы, шуугай бүдүрүлгелеринин комплекслик чаа адыралары тургустунар.

Тыва областа аш-чөм улуттунун дүрген хөгжүдэин улуг кураалыраар бар. Амыг элт, сүт, хлеб заводтары чоокку чылдарда бүтү эвеле улуг-улазын кылдыр калбарып болур.

Областың девискээринде чаа-чаа аякдакчы суурлар, чагайжыттыган хоорайлар тургустунулар.

Тываның улуттунун хөгжүдэин көдөзө ажил-агынын бүтү адыраларын дүрген хөгжүдэин чугаалап негеп келир. Ол чорук чар ажилынын системанын улам өккиделетин, көдөзө ажил-агынын комплекслик механизастарынын аитырылары-биле холбаштыр шийттирлестире алаар.

Красноярск крайның планнашкын организаны Тыва областың улуттукчуларынын болгаш РСФСР-нин Курпал чедишин чөпшөрөжлөгөзү боттуур крайның болгаш Тыва областын перспективтиг хөгжүдэин чангыс комплекстиге кады аякдап кылдыр чугада деп санап турар.

Красноярск крайның, Хакас болгаш Тыва областарын аякдакчы чоннар боттарынын тургузуку, чаар-тыкы демин күжү катыштырып турган коммунизминин материал-техниктиг баазанын тургузарынын төлөптүг салымынын килер дээр-инге чигинип турбас.

Д. НАЛЫНОВ,
Красноярск Крайлазынын перспективтиг планнашкын секторунун начальниги.

Партиянын болгаш совет улустун кол экономикаын тургузууда коммунизминин материал-техниктиг баазанын тургузуу алыры болур. Ол болза: чуртту бүрүнү-биле электричидери болгаш аңаа үндөзүлөшүлтүргө база көдөзө ажил-агыга техниканы, технологияны болгаш нитинин бүдүрүлгенин организастарын сайыраңгайжыдары; бүдүрүлгө чорудулгаларын комплекслик механизастары, оларны улам четче автоматчыдары; химияны улус ажил-агыныга калбаа-биле аякдагыла турар хей санаыг, үтүрчөк болгаш экономика талазы-биле аяк чок электростанцияларын чок болдуур болгаш областың улус ажил-агыныга электри энергиянын бир дески аякдап болуу арганы бээр. Ийги улагынымында Абакан—Ал-Довурак чазалыг орук тудуу доозулгени сөөлүндө ол-ла орукту унаштыр Кызыл-Маалыкка чедир бедик вольтуулуг электри шугуму тургусам, ол шугуму Сибирейниң ам тургустунуп турар айти энергетика системанын каттыштырары көрдүнгөн. Бо болза амыг үде шийттирлесе чогуур, сонгаарлаткымас аитыры дээрин демгелээр керек.

Тываның энергетика баазанын тургузарынын үшкү улагынымын—Би-Хемниң энергетика кураалыраарын шийткелди аякдагыла турар. Бо дээрде элөөн мраккы, 1970 чылдан сонгаар эгелээр перспективалары Устүтү Енисейни шийткелдеринин бирги баазыны Севи ГЭС-тин тудуундан эгелээр.

Областың экономика хөгжүдэинге улуг рольду келир үде энергетиканын деңизин улуг төү—Сага ГЭС ойнаары чугаажок. Оон тудуун 1964 чылда эгелээр планда көрдүнгөн.

Сага ГЭС-тиң тудуу аякдагыла кирген сөөлүндө Тываже чик өртектеги электри энергияны дамчалаарынын хемчээли кылмагар чок өөр болгаш областың Енисей уну-биле тереп сүт оруктуг болур. Оон түнчелинде Тыва область бедик сайыраңгай автомобиль транспорту-биле чергелештир, демір орук болгаш сүт транспорту-биле база хандырткынар. Областың эбек бойдуу байлактарын чурттун улус ажил-агыныга калбаа-биле аякдагыла турар бо бүтү чүдүрер дыка улуг идиши бээр. Чүгө дээрге, транспорт харызсааларын хөгжүдэин-биле холбаштыр Улуг-Хем хемүр даш бассейнинин бедик шынарыг, кокс кылдыр хемүр дажын металлургияга аякдагыла, база арга-ыштын кураалыраарын Красноярск крайның химия, пестазы, саазын, улуттунун чиг-эди болдуурларынын агарлары туруп келир.

Чурттун чөн талазыга тургустунуп үшкү металлургия баазанын баштайгы ээлчеге Тыванын кокс кылдыр хемүр дажында чылда 1,5 миллион тоннамы аякдагыла планнаттынып турар. Оон сөөлүндө, 1980 чылдар үезинде Тываның хемүр дажына металлургия улуттунун хергелелери чылда 3—4 миллион тонна чедир эер.

Чоокку чылдарда безин областын иштинде хергелелерге чыл бүрүдө 1 миллион кубометр ыш негетти берип алаар. Ол чорук областын бедиктелин болгаш дилеге яш материалдары бүдүрүлгенин үнденин-биле чаартып организастарын негеп турар. Ийи дилдер ийи заводтары, бажынар тудуларынын чылда 200 муң дөрбөлчө метр чурттага шөлү кылдыр бүдүрүлгелер комбинатын тургузары областын перспективтиг планында көрдүнгөн.

Ийи улуттунун хөгжүдэин-биле холбаштыр областын химия улуттунун, саазын, пестазы, шуугай бүдүрүлгелеринин комплекслик чаа адыралары тургустунар.

Тыва областа аш-чөм улуттунун дүрген хөгжүдэин улуг кураалыраар бар. Амыг элт, сүт, хлеб заводтары чоокку чылдарда бүтү эвеле улуг-улазын кылдыр калбарып болур.

Областың девискээринде чаа-чаа аякдакчы суурлар, чагайжыттыган хоорайлар тургустунулар.

Тываның улуттунун хөгжүдэин көдөзө ажил-агынын бүтү адыраларын дүрген хөгжүдэин чугаалап негеп келир. Ол чорук чар ажилынын системанын улам өккиделетин, көдөзө ажил-агынын комплекслик механизастарынын аитырылары-биле холбаштыр шийттир

